

САНГА ОЛХ

№ 43 (12022) • Алтынньы 31 күнэ, 2025 сыл, бээтинсэ • 12+

Бу
нүмэргэ

Тыл салайааччыга

Иһэр уубут туруга
хайдаҕый?/2

Обону иитии

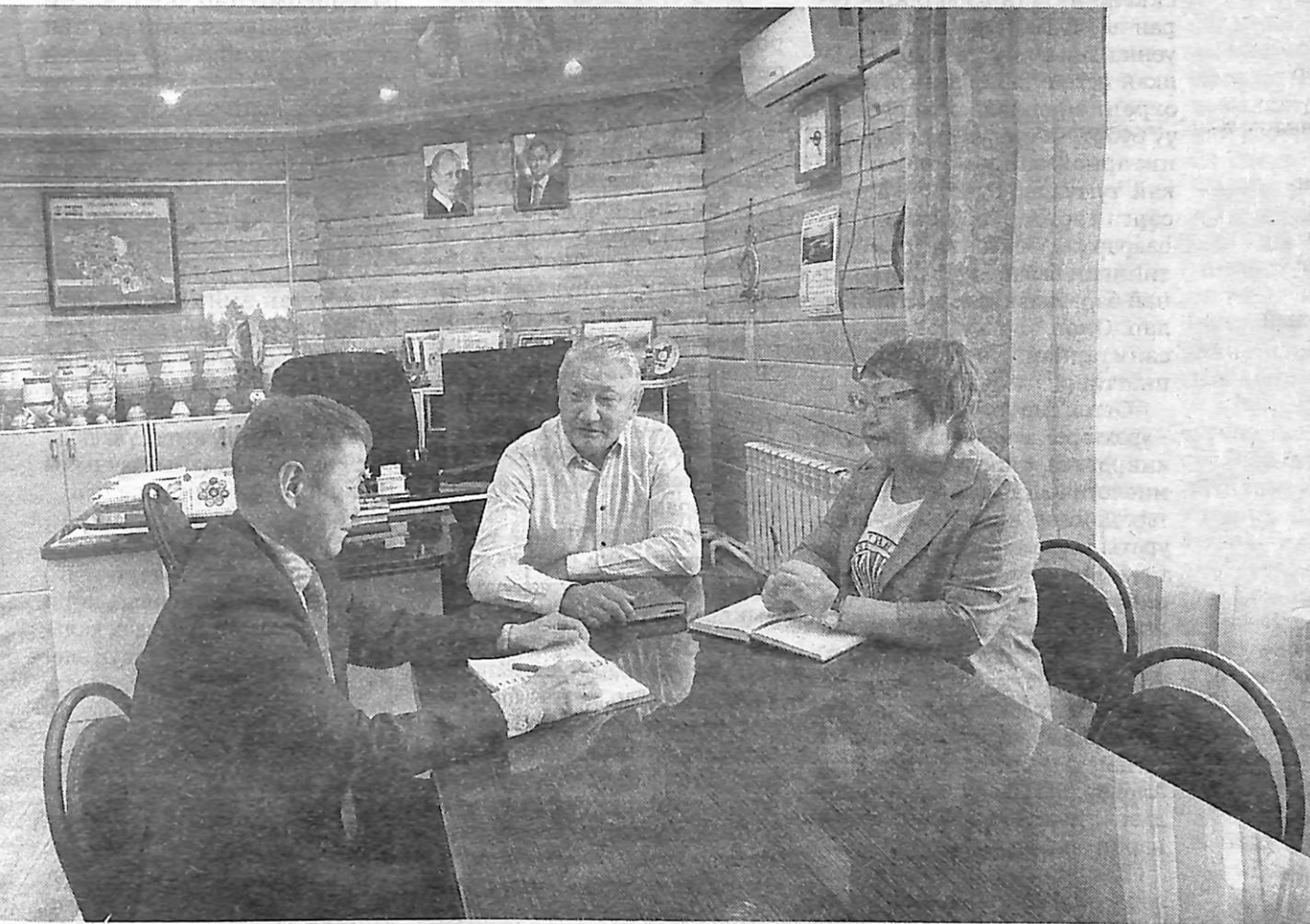
Ыччаты иитиигэ утумнаах үлэ
ЫТЫЛЛАР/3

Кэпсиэхпин баҕарабын

Чурапчы дьонун ыала/6

Анал байыаннай дьайыы кыттыылааҕа Чурапчыга үлэлээтэ

Улууска — бу күннэргэ. Чурапчы улуугар Анал байыаннай дьайыы бэтэрээнэ Анатолий Стручков «Саха сирэ – дьоруойдар дойдулара» кадровой бырагыраама чэрчитинэн кэлэн үлэлээтэ/4

Чурапчы нэһилиэгин дьаһалтатын кытта көрсүһүү түгэнэ. //ХААРТЫСКА АНАТОЛИЙ СТРУЧКОВ ТУС АРХЫЫБЫТТАН ЫЛЫЛЫННА.

Тэттик

Таатта уонна Чурапчы кыраныссалара чопчуланна

Ил Түмэн учараттаах XIV пленарнай мунньаҕын кэмигэр норуот дьокутааттара Таатта уонна Чурапчы улуустарын кыраныссаларын чопчулуур уларыылары бастакы уонна бүтэһик ааҕыга ылыннылар.

Таатта улуунун дьокутааттарын Сэбиэтин бэрэссэдээтэлэ Петр Максимов быһаарбытынан, сокуон барыла Таатта уонна Чурапчы улуустарын 7 нэһилиэгин кыраныссаларын уларытыга туһуламмыт.

Былырын ыам ыйын 23 күнүгэр Чурапчы, Таатта улуустарын дьокутааттара Ил Түмэни кытары санга кыраныссаны чопчулаан сөбүлэһиннэрбиттэр. Ити уларыылар федеральнай уонна эрэгийиэннээҕи сокуоннар ирдэбиллэригэр сөп түбэһэллэр уонна кыраныссаны ойуулааһын чопчуламмыт, картографической матырыйааллар уонна эргиирдээх туочукалар каталогтара сангардыллыбыт.

Историяны кэрэхэлиир өйдөбүннүк туруорулунна

1902 сыллаахха, ыам ыйыгар АХШ "Аан дойдутаагы устуоруйа мусойа" тэрийбит экспедициятын кыттыылааҕа Владимир Иохельсон Чурапчы сиригэр-уотугар дьону-сэргэни түмтэрэн, оччотообу ыһах сиэрин-туомун хаартыскага түһэрэн үйэтиппитэ. Ыһах ыһыллыбыт сирэ чопчуланан, алтынньы 28 күнүгэр, ол сиргэ өйдөбүннүк бэлиэни аһы үөрүүлээх түгэнэ буолла.

Маныха симиир иһит уонна сатанах – улуустугар уйгуну-бийангы, тыа хаһаайыстыбата силигилии сайдарын туоһутунан буолар. Өйдөбүннүгү Дьокуускай куорат "Ректайм" тэрилтэтэ танган онордо. Оттон үбүлээһинин Чурапчы нэһилиэгин дьаһалтата толору уйунна. Историябытын кэрэхэлиир санга өйдөбүннүк ыччаттарбытыгар үйэлэри ситимниир дьонуннаах бэлэх буолар.

Дьобуру, талааны сайыннарыыга куруһуоктар, түмсүүлэр үлэлиэхтэрэ

"Айылгы" НАДь-гэр "Алтыһыы, дьобур, сатабыл түһүлгэтэ" диэн куруһуоктар, түмсүүлэр дьаарбангалара буолла. Ол курдук, улууспут киинин олохтоохторугар анаан, быйыл 6 хайысханан куруһуоктар, түмсүүлэр үлэлиэхтэрэ: үгүкүү, ырыа, тыйаатыр, фольклор, иис-уус, уруһуй. Маныха сэргиир дьон бу тэрээһингэ кэлэн, туһааннаах үлэһиттэри кытта көрсөн, сөбүлүүр дьарыктарыгар суруйтардылар. Итини тэнэ оскуола 5-6-с кылааһын үөрэнээччилэрин, биирдии кылааһы ылан, үгүкүүгэ уонна фольклорга уһуйуохтара. Бу күн 160 киһи сэнээрэр, сөбүлүүр хайысхаларыгар суруйтардылар. Суруйтарыан баҕалаахтарга үлэни салгы тэрийэллэр. Иллэнгэ кэми көдүүстээхтик атааран, сатабылы, дьобуру арыйарга тоҕоостоох, сэргэх тэрээһин ааста.

Чурапчыга күн-дьыл туруга

Алтынньы
31 күнэ
БЭЭТИНСЭ

Сэттинньи
1 күнэ
СУБУОТА

Сэттинньи
2 күнэ
БАСКЫҤААННА

Сэттинньи
3 күнэ
БЭНИДИЭННИК

Сэттинньи
4 күнэ
ОПТУОРОННЬУК

Сэттинньи
5 күнэ
СЭРЭДЭ

Сэттинньи
6 күнэ
ЧЭППИЭР

-13° -17°

-13° -18°

-16° -22°

-16° -22°

-17° -23°

-20° -25°

-21° -26°

17-с уочараттаах пленарнай мунньахха бэлэмнэнии боппуруостарын көрдүлэр

Ил Дархан Ил Түмэн салалтатын уонна сис кэмитиэттэрин бэрэссэдээтэллэрин кытта оробуочай көрсүүтүгэр 17-с уочараттаах пленарнай мунньахха бэлэмнэнии боппуруостарын көрдүлэр. Айсен Николаев дьокутааттары кытта сокуон көбүлээһиннэрин, ол иһигэр Төрүт сокуонга уларытылары, эбиилэри киллэри, нолуок бэлиитикэтин туһунан сокуонга уларытылары киллэри, Саха Өрөспүүбүлүкэтин 2026 сылга уонна 2027-2028 сылларга былааннаах кэмнэригэр судаарыстыбаннай бүддьүөтүн туһунан сокуон барылларын ырыттылар. Ил Дархан Төрүт сокуонга киллэриллэр уларытылар Төрүт сокуон уонна федеральнай сокуоннар икки ардыларыгар араастаһылары туораталларын бэлиэтээтэ. Нэһилиэнньэ иннигэр социальнай эбэхтэлиистибэлэри толоруу судаарыстыбаннай бүддьүөтү ылыныттан тутулуктаах, 2026 сылга тыа хаһаайыстыбатын үбүлээһин быйылгы таһымга хаалыаҕа диэн эттэ.

Муниципальнай сулууспа бэтэрээннэрин кытта көрүстэ

Ил Дархан өр сылларга өрөспүүбүлүкэ улуустарын салайбыт муниципальнай сулууспа бэтэрээннэрин кытары көрүстэ. Өрөспүүбүлүкэ Төрүт сокуонугар олохтоох бэйэни салайыныны тэрийиигэ уларытылар боппуруостарын ырыттылар. Айсен Николаев 33 №-дээх федеральнай сокуон ирдэбилин учуоттаан, муниципальнай тэриллilлэр баһылыктарын талыы тиһигин уларытарга этиллэрин туһунан иһитиннэрдэ. Ол курдук, куорат уокуруктарын уонна муниципальнай оройуоннар баһылыктарын Ил Дархан киллэрбит хандьыдааттарыттан бэрэстэбиитэллээх уорган талыаҕа. Оттон нэһиликтэр уонна куорат баһылыктарын куонкурус хамыһыйата киллэрбит хандьыдааттарыттан бэрэстэбиитэллээх уорган талыаҕа. Манньык ньыма былаас бары уорганнарын хардарыта бииргэ үлэлээһиннэрин бөһөргөтөрүн Айсен Николаев бэлиэтээтэ. Судаарыстыбаннай муниципальнай сулууспа бэтэрээннэр өрөспүүбүлүкэ Төрүт сокуонугар уларытылары киллэриини уонна муниципалитеттар баһылыктарын талыы бэрээдэгин сангардыны өйөөтүлэр.

«Мандар Уус суола» хартынатан оноһуллубут көбүөрдэри атыылааһынга аахсыһа ытыллар

Ил Дархан норуот уһулчулаах маастара, П.А.Ойуунускай аатынан Судаарыстыбаннай бириэмийэ лауреата, Саха сиригэр Дуһобунаһын академиятын академига, култуура үтүөлээх үлэһитэ, Саха сиригэр уонна Таатта улуһун бочуоттаах гражданина Борис Федорович Неустроев-Мандар Уус 80 сааһыгар аһаҕаһыт «Мандар Уус суола» хартынатан оноһуллубут көбүөрдэри атыылааһынга аахсыһа ытылларын иһитиннэрдэ. Атыттан кирибит үп барыта Таатта улуһун Баайаҕа сэлиэннэтигэр «Мандар Уус» этнологическай түмэл комплексын тутууга ытыллыаҕа. «Манньык көбүөрү атыылаһыттартан биридэстэринэн буолбуппунан уонна түмэл улахан эйгэтин тэрийэргэ тус кылааппын киллэрбиппинэн, үөрөбүн», - диэн бэлиэтээтэ.

Санатар буоллаҕа, Мандар Уус 80 сааһын туолла. «Борис Федорович - саха төрүт үгэһэ, култуурата, эйгэтэ тирэхтээх буоларыгар олохун бүтүннүү аһабыт ытык киһибит. Кини көнө-сэмэй майгыта, дириг билиитэ биһиэхэ бука барыбытыгар үтүө холобур буолар», - диэн эвэрдэ тылыгар бэлиэтээбитэ.

СӨ Ил Дарханын уонна
Бырабыыталыстыбатын пресс-сулууспата.

Иһэр уубут туруга хайдаҕый?

Тыл-салайааччыга. Бу туһунан СӨ
Роспотребнадзор управлениетын
Чурапчытааҕы салаатын салайааччыта Туйаара
Кузьмина сырдатта

Марфа ПЕТРОВА

**Уу - олох төрдө дииллэрини,
иһэр уубут хаачыстыбата киһи
доруобуйатын туругар улахан
оруолу ылар.**

Кэнники кэмгэ бобуулаах социальнай ситимнэ Чурапчы эбэҥэ бастакы кыбаартал дьиэлэрин тутуллубут кирдээх уута түһэрин туһунан араас кэпсэтиилэр табыстылар. Онуоха иһэр уубут туругун туһунан СӨ Роспотребнадзор управлениетын Чурапчытааҕы салаатын салайааччытыттан Туйаара Кузьминаттан сийилии ыйыталастыбыт.

Биһиги улууспутугар нэһилиэнньэ улахан аһаара сир үрдүнээҕи ууну, ол эбэтэр өрүс, үрэх, күөл уутун иһэр, туттар. Ону таһынан сир аннынааҕы, скважинаттан ылыллар «Чурапчы» ТХПК «Мугудай-аквата» уонна «Айылга уута» бааллар. Бу икки источниктар санитарнай-охраннай зоналаахтар уонна уу буортута суоһун туһунан санитарнай-эпидемиологическай түмүктэр бааллар. Маны сэргэ тэрилтэлэр онорон таһаарар үлэлэрэ хонтуруолланар, тиһигин быспакка лабораторнай бэрэбиэркэлэр ытыллылар. Онон сир аннынааҕы уу санитарнай нуормаларга эппиэттиир.

Оттон сир үрдүнээҕи ууларга - үрэхтэргэ, күөллэргэ, өрүстэргэ кирирдэххэ, санитарнай-эпидемиологическай түмүктэрэ суохтар. Дьинэр, иһэр уу источнига ураты харыстанар сир буолуохтаах. Биһиэхэ, хомойуох иһин, оннук суох. Бу тула кэккэ сылларга нэһиликтэр баһылыктарын, бэрэстэбиитэллэрин кытта хас да төгүл мунньахтар ытыллыбыттар. Ол эрэри үгүс нэһиликтэ үп боппуруоттан иннэн кыаллыбат. Бу күннэргэ Алаҕар, Бахсы нэһиликтэрин дьаһалтала үлэлэһэргэ бэлэмнэрин биллэрдилэр.

Хас биридии нэһиликтэ күөл-лэрдээх. Мантан саамай ырааһын талан, дьон-сэргэ иһэригэр аһааһа. Онуоха санитарнай-харыстыыр зона оноһуллуохтаах. Бу зона үс курдааһынтан (попстан) турар буолар. Бастакы курдааһынга ыт да кирибэт 100 метрээ диаметраах күрүө тутуллуохтаах. Оттон иккис курдааһынга 500 метрээ радиуска киртитэр дьайылар оноһуллалара бобулуохтаах: массына сууйар, бөбү тоҕор, сүөһүнү мэччитэр. Үһүс курдааһынга 2-3 килэмитир иһигэр салгыны, сири киртитэр эбийиэктэр тутуллалара көнүллэниэ суохтаах: хотон, кылабыһа, сыбаалка, собуот.

Итини барытын нэһилиэк дьокутааттара мунньахтаан, күөлгэ санитарнай-харыстыыр курдааһыннары онорорго ырааҕы учуоттаан, онно эбии төүрт сезон анаалыстары онорорго уураах ылыналлар. Ол ситтэбинэ, биһиги анал зона күрүөлэммитин-хаһааламмытын көрөн, номнуо санитарнай-эпидемиологическай түмүгү биэрэбит. Оччоҕо иһэр уубут источнига араас киртийииттэн сабыылаах буолар. Босхо санитарнай-гигиеническай мониториннор оноһуллан, баһылыктарга отчуоттанар буолар. Биһиги төүрт салаанан - паразитарнай, микробиологическай, химическай уонна радиологическай киртийиилэргэ бэрэбиэркэлэри оноробут. Киртийи табыстаһына, сэрэтии үлэтэ барар.

Иһэр уу источнига ураты харыстанар сир буоллаһына, манна дьон-сэргэ сөтүөлүүрө, балыктыыра, кыыл, сүөһү сылдыра, уулуура бобуллар. Кыһын бу күөл үрдүнэн массынанан сылдыбаттар. Бары билэбит массынаттан тахсар убаастар, арылар тулалыыр эйгэ, киһи доруобуйатыгар буортулаахтар.

Бу күннэргэ Арасыйаҕа көнүллэммит социальнай ситиминэн куһаҕан уу үрэххэ түһэн, иһэр мууһу ылар күөл киртийбит диэн сурах күүскэ тарҕанна. Ону биһиги нэһилиэнньэттэн үнсүү, сайабылыанна кирибэтэбинэ, бэрэбиэркэлиир кыахпыт суох. Сокуон ирдэбилинэн, дьон анонимнайынан суруйбу-

тугар олохуран үлэлээбэппит. Ол иһин бобуулаах ситимнэ суруйбут ааптардарга эрийэн, сайабылыаннаһа суруйун диэн көрдөспүпүтүгэр, аккаастаммытара.

Чурапчы нэһилиэгин ылаахха, Липпэлээх күөлгэ кыра да буоллар, Айылга харыстабылын өттүттэн туспа балаһыаннаһа. Ол иһин санитарнай мониторинг киллэриллэн, кыбаартал аайы паразитарнай, микробиологическай, химическай уонна радиологическай киртийиилэргэ бэрэбиэркэ ытыабыт. Бүтэһик, балаһан ыйыгар оноһуллубут бэрэбиэркэ түмүгүнэн үчүгэй этэ. Паразитарнай, радиологическай уонна санитарнай-химическай анаалыстар куоракка оноһуллаллар. Микробиологическай анаалыһы бактериологическай лабораториябытыгар чинчийэбит. Төһө да анаалыс түмүгэ үчүгэйи көрдөрбүтүн иһин, бу күөлтөн иһин диэн сүбэлээбэппит. Тоҕо диэтэххэ, санитарнай-харыстыыр зонага суох. Ол иһин киртийи, санитарнай кэһи күннэтэ бара турар. Маны сэргэ мууһу ылан атыылыыр дьон ыраастык туттан-хаптан ылааларыттан, кинилэр доруобуйаларын туругуттан эмиз тутулуктаах буоллаҕа. Бу дьон урбаанныт буолбатахтарынан, кинилэр бэрэбиэркэлиир кыахпыт суох. Биһиги чуолаан тэрилтэлэри, урбаанныттары кытта үлэлэһэбит. Көнүлэ суох атыылааччыны Полиция бэрэбиэркэлиэхтээх.

Уопсайынан, муус уута сымнаҕас буолар, уу тонно да, бэйэтэ ырааһыар. Ону кытта тэнгэ микро, макро элементтер, киһи доруобуйатыгар туһалаах кальций, калий, магний курдук элементтер суох буолан хаалаллар. Бу элементтер ордук улаатан ээр оҕоҕо туһалаахтар. Оттон сир аннынааҕы ууну ылан көрдөххө, төттөрүтүн, арыый ыраахан, минераллара аһаар үрдүк буолар. Ол иһин сир аныттан ылан, ыраастаан, нормализациялыллар. Ол кэнниттэн биридэ атыыга тахсар. Онон иһэр уубут икки өрүттээх. Нэһилиэнньэ үгүс өттө муус уутун иһэринэн, ураты харыстыыр сир баар буолуохтаах. Онон үлэ ытыллара эрийиллэр.

Ыччаты иитиигэ утумнаах үлэ ыытыллар

Оҕону иити. Билингги дьалхааннаах кэмнэ 16-18 сааһын туола илик кэлэр кэнчээри ыччаппыт араас буруйу онгорон, санга саҕалаан эрэр хаарыан олобун саппабырдыбатын туһугар туох үлэ барарый?

Наталья СИБИРЯКОВА

Улууспутугар саастарын ситэ илик оҕолору кытары быһаччы үлэлэнэр тустаах үөрэх тэрилтэлэрин сэргэ кинилэр дьыалаларынан уонна көмүскэллээх буолууларынан ИДМ Чурапчытааҕы отделын анал салаата итиэннэ хамыһыһа дьырыктанар.

РФ ИДМ Чурапчытааҕы отделын участковой боломуочунайдар уонна сокуоннай саастарын ситэ илик оҕолор дьыалаларыгар салаатын начаалынньыга, полиция майора Ньургуйаана Попова билиһиннэрэринэн, нэһилиэнньэбит 18 сааһын туола илик арангатын ортотугар, чуолаан 11-13 саастаах оҕолор, буруйу онгорор түгэннэрэ, хомойуох иһин, элбээбитэ көстөр. Ол курдук, бытархай халааһын, уоруу, бөлөбүнэн сылдьан атын оҕоттон малын былдьааһын, хатааһыннаах турар тэрилтэ дьытитигэр киирэн малы-салы буортулаан, хоромньуну таһаарыы у.д.а. түбэлтэлэрэ тахсаллар. "Төрөппүт өттүтүн иити-такайы, хонтурооллааһын, сэрэтии үлэтэ ыытыллыахтаах. Манньык буруйу оноруу түгэннэрэ чуолаан сынньалан, ордук сайынны уһун өрөбүллэр кэмнэригэр тахсаллар. Онон төрөппүттэр бу кэмнэ оҕо лааҕырынан, туох эрэ туһалаах дьарыгынан, үлэнэн хааччыллыытын ситиһиэхтээхтэр. Оҕо кими кытта кэпсэтэрин, көрсөрүн, тугунан дьарыктанарын, оонньуу барар буоллаһына, чопчу ханна сылдьарын төрөппүт билиэхтээх уонна хонтурооллуохтаах. Бу сыл 9 ыйын түмүгүнэн 23 оҕо, 26 төрөппүт учуокка турар. Кинилэри кытары сыл устата туһааннаах үлэ ыытыллан, 19 оҕо уонна 5 төрөппүт көнөн, учуоттан уһулунна, ол эрэри 20 оҕо уонна 5 төрөппүт бэрээдэги кэһэн учуокка турда. Биһиги үлэбит сүннүнэн араас хабааннаах профилактика тэрээһиннэрин, анал операциялары, рейдэлэри ыытабыт, аахсыйаларга кытабыт. Холобур, "Жилой сектор", "Семья", "Внимание, дети!", "Помоги пойти учиться", "Защита", "Адаптация" у.д.а. рейдэлэр ый аайы буолаллар. 22 ч. кизһэ өттүгэр сокуоннай саастарын ситэ илик оҕолор көрүүтэ-истиитэ, улахан кинитэ суох уулуссаҕа сылдьалара бобулар. Маны таһынан учуокка турар оҕолорго, төрөппүттэргэ дьыалэригэр сылдьан олорор усулуобуйаларын көрөбүт-истэбит", — диір бу үлэни барытын сүрүннүүр старшай иниспиектэр Ньургуйаана Николаевна. Кинини сэргэ сокуоннай саастарын ситэ илик оҕолор

дьыалаларыгар иниспиектэринэн Ньургуйаана Прокопьева ананан, үлэтин саҕалаата. Бу сыл 9 ыйын түмүгүнэн, уопсайа, төрөппүт эбээһинэһин толорбокко, РФ административнай кодексын 5.35 ыстатыйатынан 84 боротокуол; ону тэнгэ бу кодекс 6.1.1 ыстатыйатынан 1 боротокуол; 18 сааһын ааспыт эдэр дьон сокуоннай сааһын ситэ илик оҕолорго билэ-билэ арыгы иһэрдибит түгэннэринэн 2 боротокуол; административнай кодекс 20.21 ыстатыйатынан сокуоннай сааһын ситэ илик оҕо уопастыбаннай миэстэ арыгы испит туруктаах сылдьыытын иһин 2 боротокуол; түгүннү кэмнэ айдааран, чугас ыалларыгар мэхэйдээн, 1 оҕо боротокуол туолбут. "Бу нэдиэлэҕэ оскуола оҕолоро күһүнгү сынньаланнарыгар тарҕастылар. Онон сибээстээн, мин төрөппүттэргэ бука баһаалыста, оҕолоргутун хонтурооллаан, күннээҕи эрээсимнэрин тутуһалларыгар, түгүннэри төлөпүөннэ, көмүүтэргэ хам хатанан оонньообокко утуйалларыгар кыһанын; кизһэ таһырдыа мусталларын буойун диэн өссө төгүл санатыхпын баҕарабын", — диір иниспиектэр Ньургуйаана Прокопьева. Үүнэр көлүөнэ ортотугар буруйу онорууну утары үлэҕэ профилактика, биллэн турар, олус улахан оруолу ылар. Манна төрөппүт, үөрэх салалтата, оскуолалар, эбии үөрэхтээһин кыһалара, ИДМ Чурапчытааҕы отделын сокуоннай саастарын ситэ илик оҕолор дьыалаларыгар отдела, улуустааҕы хамыһыһа, социальнай-реабилитационнай киин бүтүүн систиэмэлээх үлэни ыыталлар. Сокуоннай саастарын ситэ илик оҕолор дьыалаларыгар уонна кинилэр көмүскэллээх буолууларыгар үлэлэнэр хамыһыһа үлэтин-хамнаһын

хамыһыһа эппиэттиир сэкирэтээрэ Жанна Монастырева билиһиннэрэр: "Биһиги сүрүннээн профилактика ытар тэрилтэлэри кытары үлэлэнэбит итиэннэ сокуоннай саастарын ситэ илик оҕолорго, төрөппүттэргэ тэриллибит административнай дьыалалары көрүүгэ ыйга иккитэ мунньах ыытан, ол түмүгүнэн быһаарыы таһаарабыт. Үксүн дьыала төрөппүт аатыгар киирэр, хомойуох иһин, төрөппүт эбээһинэһин ситэ толорбот буолууга административн. * боротокуоллар толорулаллар. Бу, кистэлэ суох эттэххэ, чуолаан арыгыны иһии содула буолар. Ол эбэтэр оҕо баар кэмигэр төрөппүт аһыы утаҕы ыймахтыра, өр кэмнэ бэйэлэрин эбээһинэстэрин умнан туран иһэллэрэ-аһыылара, оҕо сөптөөх усулуобуйаны тэрийбэттэрэ барыта административнай кодекс 5.35 ыстатыйатынан эппиэтинэскэ тардыллыыга тиздэр. Оҕо 16 сааһын туола илик буоллаһына, кини буруйугар төрөппүт эппиэттиир диэн бэлиэтиэхпин баҕарабын. Сайынны, күһүнгү кэмнэ бырааба суох матасыыкылы ыытыыга үгүс дьыала көрүллэр. Биллэн турар, бу тимиір көлөнү ылан биэрии, эбэтэр бэйэ көлөтүн уруулугар сокуоннай сааһын ситэ илик оҕону олордуу төрөппүт өттүтүн тахсара саарбаҕа суох. Ону таһынан рейдэ кэмигэр оҕолор уулуссаҕа электроннай сигареталаах сылдьыылара, бытархай уоруу, охсуһуу, арыгыны иһии курдук буруйу оноруу түбэлтэлэрэ тахсаллар. Онон төрөппүттэр бу өттүгэр хонтуроолу күүһүрдэллэригэр сүбэлиэм этэ. Профилактикаҕа үгүс үлэни ыытабыт, учуокка турар оҕолору, төрөппүттэри кытары үлэлэнэбит, нэһилиэктэринэн эмиэ межведомственной рейдэлэри ыытабыт, ол үрдүнэн сокуону

кэһии түгэннэрэ баалларыттан киһи хараастар. Нэһилиэктэр дьаһалталарын иһинэн ОСДН (саастарын ситэ илик оҕолор дьыалаларыгар уопастыбаннай сэбиэттэр) тэриллэн үлэлиллэр. Кинилэр хас биирдии оҕолоох дьыэ кэргэттэргэ сокуон иннигэр эппиэтинэстэрин, бырааптарын, эбээһинэстэрин өйдөтөр памяткалары тарҕаталлар, бэсиздэлэри ыыталлар, бэйдиэ сылдьар ыттар боппуруостарыгар эмиэ үлэлэнэллэр. Дьыэ кэргэннэ саамай сүрүнэ таптал, өйдөһүү, өйөнсүү баар буолуохтаах. Тапталга ийитиллэн улааппыт оҕо олоҕор тирэхтээх, бэйэтигэр эрэллээх буолар, мөкү быһыыны-майгыны утарар. Онон оҕолоргутугар, төһө кыалларынан, оннук үтүө, сырдык, иһирэх эйгэни тэрийэ сатаан диэн баҕа санаабын тиздирдэм этэ", — диір Жанна Петровна. 7 сааһыттан үөһэ хас биирдии оҕону кытары, биллэн турар, үөрэх тэрилтэлэрин үлэһиттэрэ алтыһаллар. Кинилэр хас биирдии оҕо бары өттүнэн сайдыылаах, кизн билиилээх, бигэ туруктаах буола ийитиллэн уһаарыллан тахсарыгар үгүс сырдаларын уураллар. Улуустааҕы үөрэх управлениетын иитиигэ уонна эбии үөрэхтээһиннэ исписэлиһэ Екатерина Хютанова эмиэ бэйэтин санаатын үллэстэр: "Чурапчы улууһугар баар хас биирдии оскуолабыт, эбии үөрэхтээһин тэрилтэлэрэ оҕо сайдыытыгар, сокуоннай саастарын ситэ илик оҕолор ортолоругар буруйу онорууну утарыыга профилактика боппуруоһугар ыкса үлэлэнэллэр. Төрөппүт мунньаҕа, всеобуч, араас туһалаах лиэксийэлэр, аахсыйалар у.д.а. систиэмэлээхтик, тиһигин быспакка ыытылаллар. Ол эрэри манна сүрүн кы-

һалҕа быһыытынан төрөппүт манньык тэрээһиннэргэ сылдьыта аһыаһын тоһоҕолуохпун баҕарабын. Иити-үөрэтии дьыэ кэргэн-тэн саҕаланар: 50 бырыһыанын дьыэ кэргэн, 30 бырыһыанын аныгы социальнай ситимнэр, 10 бырыһыанын оскуола, 10 бырыһыанын уулусса биэрэр. Оҕо кыра эрдэбиттэн үчүгэ-йи-куһаҕаны араара үөрэниэхтээх, суобас, чизс, бэрээдэк, үтүө санаа өйдөбүллэрин төрөппүт оҕо ингэрэр. Ийэ, аҕа кырачаан киһиэхэ бэйэлэринэн холобур буолуохтаахтар. Ол эбэтэр төрөппүт хайдах тутта-хапта, сангара-ингэрэ, үлэли-хамсыы сылдьарын барытын оҕо кыра эрдэбиттэн көрөн-истэн, ингэринэн, ылынан улаатар. Ийэ, аҕа оҕо, нууччалыы эттэххэ, "базовой потребной" хааччы-йыахтаах, ол эбэтэр, оҕо аһыыр астаах, таннар таҕастаах, олорор, үөрэнэр усулуобуйалаах буолуохтаах. Ону таһынан оҕо кэмигэр хайҕаныахтаах, дьытитигэр-уотугар тус эбээһинэстээх, дьарыктаах буолуохтаах. Кини хайдах үөрэнэрин, уруоктарга сылдьарын, хас сыананы ылбытын, оскуолаҕа атын оҕолорго, учууталларга сыһыанын төрөппүт билэр, хонтурооллуур бырааптаах. Онон хас биирдии дьыэ кэргэн иити-такайы боппуруостарын болҕомтоҕо ылан, кэлэр көлүөнэ бигэ тирэхтээх буоларыгар кыһалларыгар баҕаран туран, "Только вместе с родителями, общими усилиями, учителя могут дать детям большое человеческое счастье" — диэн улуу педагог В.А.Сухомлинская тылларынан түмүктүөхпүн баҕарабын". Ити курдук, улууска сокуоннай саастарын ситэ илик оҕолор дьыалаларыгар үлэ утумнаахтык ыытыллар. Ол эрэри сити биір буруйу оноруу, сокуону кэһии түгэннэрэ тахса тураллар. Маныаха улууспут бары төрөппүттэрэ оҕолорун кытары элбэхтик аһаҕастык кэпсэтэн, дьыэ кэргэттэрин иһигэр араас үтүө үгэстэри олохсутан, истинсылаас эйгэни ийитиэхтээн, бэйэтигэр эрэллээх, сырдыкка эрэ дьулуһар ыччаты иитэн таһааралларыгар эрэлбит улахан.

Видеоу
бу сизгэнэн
киирэн
көрүң

Анал байыаннай дьайыы кыттыылааҕа Чурапчыга үлэлээтэ

Улууска — бу күннэргэ. Чурапчы улуусугар Анал байыаннай дьайыы бэтэрээнэ Анатолий Стручков «Саха сирэ — дьоруойдар дойдулара» кадровой бырагыраама чэрчитинэн кэлэн үлэлээтэ

Марфа ПЕТРОВА

Кини алта нэдиэлэ устата, балаҕан ыйын 23 күнүтүн алтынньы 29 күнүгэр диэри, улуус үлэтин-хамнаһын толору билистэ, тэрилтэлэргэ сылдьан, үлэһиттэри кытта көрүстэ. Бу күннэргэ биһиги эрдээксийэбитигэр Ыалдьыттаата. Анатолий Павлович кэпсэтиигэ стажировката хайдах түмүктэнэн эрэрин билиһиннэрдэ.

Бэлиэтээн эттэххэ, кадровой бырагыраама Ил Дархан Айсен Николаев көбүлээһининэн тэриллбитэ. Бу бырайыак Дойду бэрэсидьиэнэ Владимир Путин этиитинэн олохтоммут «Время героев» кадровой бырагыраама регионнааҕы таһыма буолар. Манна Анал байыаннай дьайыы бэтэрээннэрэ кыттыыны ыаллар. Сүрүн сыалынан кинилэ-

ри салайар үлэҕэ сыһыарыы буолар.

Анатолий Павлович баҕа өттүнэн мобилизацияланан, анал байыаннай дьайыыга 2022 сылтан 2024 сылга диэри сылдьыбыт.

«Кутталлаах усулуобуйа су-

лууспалааһын киһи олоххо көрүүтүн уларытар. Биир өлүүгэ сылдьар дождотторгунуун истин сыһыан бөдөргүүр, олоҕу, тулалыыр эйгэни ордук сыаналыыр буолаһын уонна ыксаллаах быһыыга-майгыга, уопсай кыһалҕаны туоратыыга суһал быһаарыныыны ылынарга үөрэтэр.

Мин Анал байыаннай дьайыыттан саасынан тохтоон, дойдубар төннөн кэлбитим. Өр кэмгэ социальной эйгэҕэ, муниципальной сулуспаҕа үлэлээбит буолан, реабилитациябын ааһан баран, бу кадровой бырагыраамаҕа кыттарга санаммытым. Хас да сүүмэрдээһини ааһан, 25 киһи иһигэр киирэн, бырайыак кыттыылааҕа буолбутум.

Билигин бэйэм туһугар эрэ буолбакка, дойдубут, норуоппут туһугар ытык иэстэрин толорбут, биһиги кэккэбитигэр суох,

өйбүтүгэр-санаабытыгар, сүрэхпитигэр хаалбыт байыастар тустарыгар олоруохтаахпын, үлэлиэхтээхпин, кинилэр эрэлэрин илдьэ сылдьахтаахпын. Онуоха «Саха сирэ — дьоруойдар дойдулара» бырагыраама биһиэхэ олоххо суолбутун тобуларбытыгар, сыалбытын-сорукпутун хаттаан ырытан, өйдүүргэ көмөлөһөр.

Бу бырагыраама иитинэн Чурапчы улуусугар ыйтан ордук кэм устата үлэлэстим. Чурапчылар олус ыалдьытымсахтарын, түмсүүлээхтэрин бэлиэтэтим. Хас тийбит сирбэр үөрэ-көтө көрүстүлэр. Мин бэйэм — Уус Дьаангы улуусуттан төрүттээхпин. Ону кытта тэннээтэхпинэ, Чурапчы, биллэн турар, киин улуус буолан, суола-иһэ үчүгэй, ол иһин түргэнник сайдан иһэр. Нэһилиэнньэ толкуйа ураты, ситиһиигэ сомозолоһон үлэлэхэллэр, улуус

баһылыга Степан Саргыдаев кэскиллээх былааннарын өйүүллэр. Хас биирдии улуус муниципальной салалтатын тутула атын-атын буолар. Ол эрэри үлэлиир сыал, сокуон биир. Нэһиликтэринэн сылдьан, Чурапчы салалтатын үлэтин сиһилии билистим. Улууска сүрүн кыһалҕа сир алдьанытыгар сытар дии санаатым. Мин идэбинэн почва састаабын, ирбэт тону үөрөппитим. Онон сир алдьанытын сиһилии үөрэтэн, научнай кыһалҕаны туруоран, аныгы технологиялары туһанан, бытаардан биэрэр тоҕоостоох. Бу стажировка түмүгүнэн, олус элбэх идэйэ үөскээтэ», — диэн стажировкатын сыалын-соругун ситиспитин туһунан Анал байыаннай дьайыы бэтэрээнэ Анатолий Павлович сиһилии сырдатта.

Үлэ чулуулара. Сааһын тухары үлэ үөһүгэр

Хотуттан аңылыһар тымныы тыал чараас, инчэҕэй таһаастаах киһини курдатты үрэрэ. Хас да хонукка абыраабакка түспүт самыыр күүһүрэн, бөдөҥ таммахтарынан табыгыратара.

Харангаран эрэрэ. Ойуур быһынан сүтэн хаала-хаала көстөр көтөҕөлөөх суол устун атах сыгыннах, кыра уңуохтаах, дьарамай кыыс сүүрэн бэдэйдэн иһэрэ. Намчы илиилэрэ-атахтара кып-кыһыл гына тонмуттара. Ити кыракий Настя алаастарынан, курунгарынан ынахтарын көрдөөн иһэрэ.

Настя букатын аччыгы сааһыттан ыарахан үлэ ымпыгар-чымпыгар убааммыта. Хоту көһөрүллүүтүн сыккырыр тыыннара эрэ кэлбит ийэлээх аҕаларынан ас-тангас тийбэт сут-кураан дьыллар кыһалҕаларын сэттиэ бэйэлэрэ сүкпүттэрэ.

Уон алта сааһын туолуутугар фермаҕа ыанньыксытынан киирбитэ. Тулаайах кыысчааны аһына көрөн, эдьийдэрин кэриэтэ аҕамсыга барбыт ыанньыксыттар ыйан-кэрдэн, көмөлөһөн үлэлэппиттэрэ. Ол туһунан Анастасия Васильевна манньык ахтыбыттааҕа: «Ас-тангас букатын кэмчи сут-кураан дьыллара буолаллара. Ону барытын сиһилии кэпсиир буоллар, билигин дьон соччо кырдыктаналлара биллибэт. Оччолорго биһиги сайылыкка иккилии-үстүү ыанньыксыт,

оттон кыстык фермаҕа үстүү-түөртүү буоларбыт. Сайын ныйрайдэрбит бары бэйэбитигэр тураллара, эмнэрэн, этэттээн ыырбыт. Оттон кыһынын борооскуларбытын ынахтарбытын кытта холбуу туруорарбыт. Улахан сүөһү кыһыны быһа таһырдыа далга аһыра, көлөнөн от тизйэр оҕонньотторбут ыалдьан хааллахтарына, бэйэбит солбуйарбыт. Бу билигин эбии аһылык сураҕа да иһилибэт этэ».

Дьэ, итинник усулуобуйаҕа чороччу улаатан эрэр кыыс ыанньыксыт мындыр, ыарахан үлэтин саҕалаабыта. Ол кэнниттэн аҕа саастаах эдьийдэрин алгыстарынан 1978 сыллаахха Дьокуускайдааҕы тыа

хаһаайыстыбатын теникумун бүтэрэн, «Зоотехник-тэрийээчи» идэтин баһылаабыта.

«Уой, хойутаабыппыт», — дии санаат, Настя харытын чаһытын көрбүтэ — биэс буолбут этэ. Сайынны ыраас күн быһаһын былыкка былдьатан баран, өндөйө сатыы-сатыы, түннүгүнэн одуулаһарга дылыта.

«Арааһа, ардах түһээри гыммыт дуу? Халлаан былыттаах курдук. Билигин ардыра буоллар, от бөҕө үүнүө, мэччирэн бөҕө эбиллиэ этэ», — диэн саныы-саныы, туран тангыбытынан барда.

«Субуруускайдар бу ыйга төһө эрэ үүтү ыатылар. Ньэмнээйим ныйрайдэрэ төһө эрэ улааттылар буолла. Эбии аһылыгы балачча үчүгэйдик онгортон, дэлэчи сиэтэн эрдэхтэрэ. Хайа бостууктара даҕаны экирэтэ, батыһа сылдьан мэччитэн эрдэхтэрэ», — утаакы буолбата, хомуна охсон титиигэр тахсыбыта — бостуук уол ынахтарын аҕалан тизгэннэ киллэрэ сылдьара. Настаабынньыктарын кэнниттэн эдэр кыргыттар тахсан ынахтарын ыабытынан барбыттара.

Ити Килэнки отделениетын саамай улахан сайылыга — Субуруускай аатынан сопхуос этэ. Манна настаабынньыктан уратылары бары эдэркээн кыргыттар үлэлиллэрэ.

«Биһиги биллиилээх ныйрайд көрөөччүбүтүгэр Анастасия Ва-

сильевна Парфеноваҕа уһун сыллаах энкилэ суох үлэтин иһин Сэбизскэй Бырабыыталыстыба биир үрдүк наҕараадатын — «Пятилетка эдэр гвардееһа» үрүн көмүс бэлиэни туттарарбын көңүллээн», — диэн ССКП райкомун бастакы сэкирэтээрэ И.П. Листиков эппитигэр, ытыс тыаһа өрө хабылла түспүтэ. Ыанньыксыт күнүгэр бырааһынньыкты мустубут дьүөгэлэрин ортотугар эдэркээн Настя түөһүгэр соторутааҕыта аҕай анньылыбыт бэлиэ күлүмүрдүү оонньообута.

Ити Анастасия Парфенова олоҕун биир саамай чаҕылхай, умнуллубат түгэннэриттэн биирдэстэрэ этэ. Кинини дьүөгэлэрэ, кырдыаҕастыын, эдэрдийн эбэрдэлээбиттэрэ, бары тэннэ үөрбүттэрэ-көппүттэрэ. Ол күн этэ дии, олорор, үлэлиир сайылыга ого-маһа барыта түпсубукка, сырдаабыкка дылы буолбута. Били сырыттаһын аайы көрөр сэлэлии үүммүт хойуу сэбирдэхтээх наһааспыт хатынҕара сайынны сылаас, ыраас күн оһуоһайга киирээри сиэттиһэн сэлэлээн турар кыраһабай кыргыттарга, уолан бэйэлээх уолаттарга маарыннаан көстүбүттэрэ.

Анастасия Васильевна тиэтэйэ-саарайа, киэһэ ынаһынны, тизгэннэ тийибитигэр, бастын үттээх үрүн эриэн ынаҕа, «эбэрдэлибин» диэбиттии, мылах гынан баран, иччитигэр муннун анһаанһа, батыһан тизгэнтэн ти-

тиигэр киирбитинэн барбыта. Ыары сылдьар ынаҕар эбии аһылык кута-кута, Настаа: «Мин ити чиэскэ, хайҕалга тиксиим барыта эһиги үтөбүт-өңөбүт. Чэ, кытаатын, оҕолорум эрэй-дээхтэр, өссө үгүс үүтү ыырбытыгар сорук улахан. Элбэхтик ыанньыын, үчүгэйдик мэччийин», — диэн ботугуруу-ботугуруу, баайталаабыт ынахтарын эргиччи көрүтэлээбитэ. Итинтэн салгы киниэхэ араас былааннар биир-биир дьаарыстанан испиттэрэ...

Анастасия Васильевна Парфенова бэйэтин уустук идэтигэр элбэх эдэр кыргыттары уһуйбута. Кини кыһатыгар буспут-хаппыт ыччаттар сорохторо үрдүк үөрэҕи бүтэрбиттэрэ, оттон атыттар эмиз үөрэҕи батыспыттара. Кини билигин төһө даҕаны бочуоттаах сынньаланна олордор, ынаһын-сүөһүтүн хойукка диэри көрбүтэ-истибитэ, маны таһынан оскуола үөрэнээччилэрэ, Тыа хаһаайыстыбатын салаатыгар «Инникигэ хардыы» кэмпириэнсийэлэригэр научнай үлэлэрин биир бастын сүбэһиттэринэн буолар.

Уйгулаах олоҕу уһансааччы Анастасия Васильевна улууспугутар тыа хаһаайыстыбатын сайдыннарыыга улахан кылаатын киллэристэ, күн бүгүнүгэр диэри үрдүкү көрдөрүүлэри ситиһэр дьулуура уҕараабат.

Бэлэмнээтэ
Сэмэн ЖЕНДРИНСКИЙ.

«БОЙОБУОЙДАР» түмсэллэр

● **Биһиэхэ суруйаллар.** Бойобуой Колхуос сыдыааннара храчы хомуйан, үйэтитии пааматынньыгын сөргүттүбүт

1942 с. Хоту күүс өттүнэн көһөрүүгэ Кытаанах нэһилиэгиттэн «Күүһү түмүү», «Ярославская», «Кыһыл Танда» «Кыһыл иитиэх», «Чкалов» диэн 5 колхуос барбыт. Миэстэбэ «Бойобуой» уонна «Эдэр ыччат» диэн колхуостар хаалбыттар.

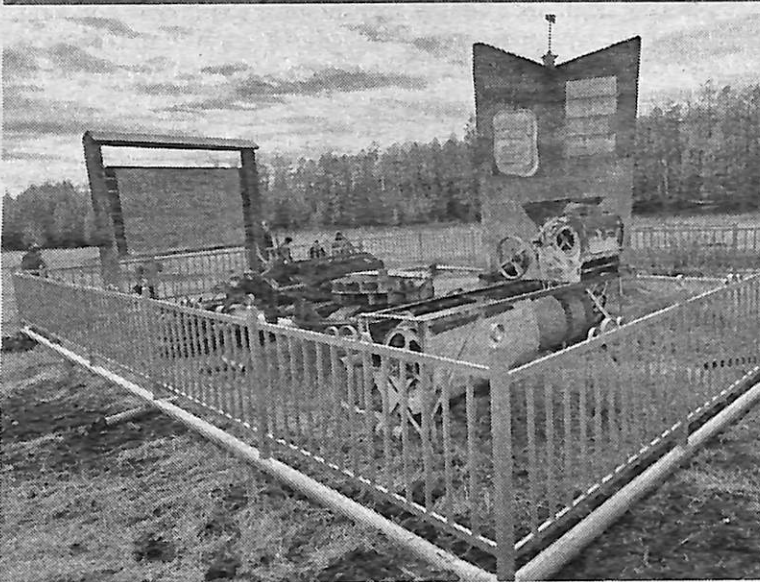
Биһиги улууспутугар ураты «Бойобуой» колхуос 1932 с. тэриллибит. Бэрэссэдээтэлинэн гражданская уонна Аҕа дойду сэриитин кыттыылааҕа, «Кыһыл Сулус» уордьан кавалера, оройуон 9 маңнайгы хомсомуолларыттан биридэстэрэ С.Т.Собакин, маңнайгы суоччутунан мин аҕам П.П.Пономарев үлэлээбиттэр.

1942 с. Спиридон Тихонович сэриигэ барбыт. Кинини Уус Алдан Тандатыттан төрүттээх, кийиит буолан кэлбит кыра үөрэхтээх Н.В.Готовцева (норуока биллэринэн, Натаа Хотуонаба) солбуйбут.

Наталья Васильевна 1942-1943 с. кырыымчык кыһын Өтөххө колхуос кэһсэлээрийэтин аңаар өттүгэр тулаайах хаалбыт кыра оҕолорго интэринээт аһан үлэлэппит. Онтон 1943 сыл сайыныгар От Үрэххэ көспүт «Күүһү Түмүү» колхуос 2 көмүлүөк оһохтоох улахан нуучча дьизитигэр кинилэргэ уонна хоргуйбут оҕолорго анаан дьааһыла аспыт. Колхуостан 2 ыанар ынаҕы биэрбит уонна аһынан көмөлөспүт. Мин бырааппынаан Колялыын (Сыыналыын) ол дьааһылаа олоһу буппун, 5 сааспар барбыт оҕо, үдүк-бадык өйдүүбүн. Арааһа, баҕар, мин ол дьааһылаа сылдьан тыыннаах хаалан, бу суруйа олоһор буолуохпун сөп.

Ол иһин уолаттарбынаан 2018 с. ол дьааһыла турбут сиригэр Нерюнгритаан аҕалтараан улахан мэнэ тааһы туруорбуппун. Онно хара мраморга: «Бу томторго 1943 с. «Бойобуой» колхуос (бэрэссэдээтэл Готовцева Н.В.) тулаайах уонна хоргуйбут оҕолорго дьааһыла аспыта» диэн суруйбуппун. Бүтэһигэр: «Өйдөбүннүгү дьааһыла бүтэһик иитиллээччигэ Иван Петрович уонна кини уолаттара Василий, Петр Пономаревтар турордубут» диэн кимнээх туруорубуттарынын ыйан суруллубута. Наталья Васильевна Спиридон Собакин 1944 с. сэрииттэн араанһа буолан кэлэрин кытта: «Этэҥнэ олордубут. Хоргуйуу суох», -- диэн баран, колхуоһун докумуоннарын киниэхэ туттаран кэбиспит.

Спиридон Тихонович «Бойобуой» колхуоһу 1951 с., бөдөнсүөйэн Г.М.Маленков аатынан колхуос буолуохпутугар диэри, ситиһиилээхтик салайбыта. Онуоха мин саныыбын ээ – сэрии-сут кэмигэр сир аайы хоргуйан дьон, оҕо бөҕө өлбүтэ биллэр. Ол кэҥнэ Натаа Хотуо-

● Субуотунньук түгэнииттэн. // АПТАР ТУС АРХЫЫБЫТТАН ЫЛЫЛЫННА.

наба курдук ити уодаһыннаах сылларга хоргуйбут уонна тулаайах оҕолорго интэринээт, дьааһыла астарбыт салайааччылар баалларын төрүт истибэппин, билбэппин. Ол иһин биһиги көлүөнэ Натаа Хотуо-

напка махталбыт мунура суох. 1986 с. билигин 93 сааһыгар сылдьар, сэбиэскэй-партийнай үлэһит, Кытаанахтар бары ытыктыыр эдьийбит диир М.С.Леонтьева тэрийэн, «Бойобуой» колхуос киинигэр – Өтөх

диэн сиргэ аһыллыбыт кинигэ курдук быһыылаах өйдөбүн-ньук-пааматынньык тутуллубута. Онно сэриигэ кыттыбыт, өлбүт, тыылга үлэлээбит уонна сэрии оҕолорун ааттара суруллубута. Пааматынньыгы оччолорго Нерюнгрига олоһор худуоһунньук күтүөппүт Б.Г.Корнилов уонна эмиз онно олоһор бэйэбит уолбут Кеша Пономарев бэрт кыра сыанааҕа бетонунан кутан онорбуттара. Пааматынньык таһыгар урут колхуос тутта сылдьыбыт от охсор, самоскид, малатыылка улахан көлүөһэтэ, бурдук ыраастыыр тэрил эһин муньуллубута. Маһынан күрүөлэммитэ. Пааматынньык аһыллыгыгар элбэх киһи сылдьыбыта.

Ол эрэри 40 сыл кэринэ пааматынньыкпыт көрүллүбэккэ, сорох күрүөтэ суулан, отунан-маһынан, эрбэһининэн саба бүрүллэн хобдох көрүннэммитэ.

Онуоха быһыл күһүн сиэн балтым, биллэр культуура үлэһитэ Любовь Монгуш: «Тандалар сэрии кыттыылаахтарыгар мас пааматынньыктарын куруук көрөллөр-истэллэр, санардаллар. Онуоха биһиги «Бойобуойдар» пааматынньыкпыт наһаа сүрдэммит. Онон сөргүтүөбүн», -- диэн идиэйэ көтөбөн, бассапка бөлөх аһан, ыңырыы таһаарбыта. Ону «Бойобуойдар» сыдыааннара иилэ хабаан, өйөөн, ый устата 137 тыһ. солк. харчы хомуллан, бэртээхэй киэн күрүө оҥоһулунна. Бөвүн-сыһын ыраастааһынга, күрүөнү кырааскалааһынга 3 төгүл субуотунньук тэрилиннэ.

Бу элбэх үлэлээх күрүө тимирин бэйэтин массыынаатынан Чурапчыттан тийээн таһааран, быһан-отон, сыбааркалаан, нэ-

һилиэкпит улахан патриота, урут оскуолабыт дириэктэринэн, нэһилиэкпит баһылыгынан үлэлээбит, билигин бизнсийэлээх И.П.Игнатъев, босхо кэриэтэ, олус сиздэрэйдик онорон үөртэ, соһутта даҕаны.

Таарыччы, Натаа Хотуонаба астарбыт дьааһылатын өйдөбүннүгүн сагалыы күрүөтүн эмиз кини онордо.

Онон Иван Петровичка барыбыт аатыттан, этэргэ дылы, сиртэн халлаанга диэри улахан махтанабыт! Ону таһынан харчынан көмөлөспүт, субуотунньуктарга кыттыбыт бары дьонно эмиз истин махтал! Сир аайы манньк патриот дьон элбии турдуннар!

Ити үлэлэри барытын сакаастаан, атын дьонно онорторбуппун буоллар, төһөлөөх сыанаа туруоҕа биллибэт этэ. Пааматынньыкпыт санардылыбыт аһыллыгытын орубуна балаһан ыйын 27 күнүгэр – суверенитет күнүгэр миэстэтигэр тийээн онордубут. Киэһэтин, аҕыйах да буолларбыт, кулуупка мустан, олус тэрээһиннээхтик бэлэстээтибит. Эһиһил сайын «Бойобуойдар» сыдыааннарын ыһаахтарын, пааматынньыкка салгыы тупсарыы үлэлэрин ыһтарга сүбэлэстибит.

Манньк биһигини төрөтөн киһи-хара онорбут «Бойобуой» колхуоһу туругуппун, уоттаах сэриигэ кыттыбыт, тыыннарын толук уурбут, тыылга харса суох үлэлээн кыайыыны уһансыбыт өбүгэлэритин кэриэстээн, кинилэр дууһаларыгар сүгүрүйэн аастыбыт.

Ханан даҕаны өбүгэлэрит олохторун үөрэтии, кэриэстээһин, чиэстээһин хас биирдибит ытык иһэ булуохтун!

Чурапчы дьоһун ыаллара

Кэпсиэхпин баҕарабын. Евдокия, Петр Калачевтар – 50-тан тахса сыл олорбут, хомуска дьиз кэргэнинэн оонньооһуну көбүлээбит, үтүө холобуру көрдөрбүт ытык ыаллар

Евдокия соботоһун хомуска кытара, онтон оҕолорун эрчийэн эрэрин кэпсээбитэ.

1984 с. аан бастаан, Калачевтар дьиз кэргэнинэн хомуска оонньуу сыанаҕа тахсыбыттара. Ахсынньыга Дьокуускайга хомусчуттар сэминээрдэрэ буолбута. Евдокия Михайловнаны өрө күүрктэн, “Ол сэминээргэ булгуччу дьиз кэргэнинэн кыттын” диэн тылбытыгар киллэрэн, аҕыйах хонук иһигэр таңастарын-саптарын бэрийиһигэ үлэ бөҕөнү көрсөн, аҕалара Петр Николаевич түбүктээх үлэҕэ да сырыттар, сөбүлөһөн, улуустан сэминээргэ кыттаары, ахсынньы аам-даам тымнытыгар түөрт уолларын илдьэ киирэн, кыракий Петяларын олоппоско туруоран, микрофонна чугаһатан оонньообуттара, сэминээр кыттылаахтары улаханньык сөхтөрбүттэрэ.

Өрөспүүбүлүкэҕэ дьиз кэргэнинэн хомуска оонньооһун диэн суоҕа. Онон саха хомуна сайдытыгар саҥа сүүрэни киллэрбиттэрэ. Сэминээр кэмигэр импровизатор хомусчуттары уонна хомус уустарын кытта билсибиттэрэ. Сэминээргэ оҕону кыра сааһыттан хомуска уһуйуохха сөбүн көрдөрбүттэрэ. Итинтэн сизгэтэрэн, кинилэр улахан түһүлгэлэргэ оонньооһуннара саҕаламмыта. Дьокуускайга ытыллыбыт I Бүтүн Соһуустааҕы варганнай муусука кэмпириэнсийэтигэр кыттыбыттара. Бүтүн Соһуустааҕы норуот айымньытын көрүү лауреаттарынан буолбуттара уонна РСФСР култуураҕа министриэтибэтин көһөрүллэ сылдьар

Кыһыл Знамятын СӨ туттарыга аһаммыт бырабытталыстыба таһымыгар ытыллыбыт кэпсиэргэ кыттыбыттара. Москваҕа “Мелодия” Грампластинкалары онорор Бүтүн Соһуустааҕы фирмаҕа баран дьиз кэргэнинэн уһулан кэлбиттэрэ. 1989 с. СӨ литературатын, искусствотын күннэригэр кытта, Амур уобалаһыгар кыыстарын Аанчыктарын оонньото, биэс оҕолорун илдьэ, сэттиэн ситиһиһилээхтик сылдьан кэлбиттэрэ. Дьиз кэргэнинэн хомуска оонньоууларыгар бастакы төрүөтү улахан уоллара Леня онорбут. Кини 1-кы кылааска үөрэнэ сылдьан, соботоһун хомуска үлүһүйэн оонньоур үгэстэммит. Улахан уус С.И.Гоголев онорбут хомустаах эбиттэр. Уола ити тардыһытын көрөн ийэтэ көмөҕө кэлбит. Онтон аны аҕалара ылсыбыт. Ити курдук, кыра оҕолор кытта баҕаран, оонньоон барбыттара. 1991 с. Москваҕа мусукаалынай дьиз кэргэн ассамблеяларыгар ситиһиһилээхтик оонньообуттара.

1993 с. Е.М.Калачева Аляскаҕа СӨ дэлгэсэссийэтин састаабыгар киирсэн хомуһунан кыттыны ылбыта. 1993 с. Петялара Саха сириг 14 талааннаах оҕолорун састаабыгар киирсэн, Румынияҕа үс нэдиэлэ устата кэнсирдээн, күүлэйдээн кэлбитэ. Улахан уол Леонид хомуһунан Австрияҕа, Болгарияҕа, Турцияҕа, Норвегияҕа сылдьыбыта.

Евдокия Михайловна 1985 с. үлэлэппит “Үргэл” фольклор ансамбыла 10 сыл устата 204 оҕону хаппыта. 1987 с. өрөспүүбүлүкэтээҕи фольклор бэс-

тибээлигэр, 1988 с. үөрэнээччилэр өрөспүүбүлүкэтээҕи бэстибээллэрин лауреаттарынан буолбуттара. 1990 с. Л.Турнин бириһигэр өрөспүүбүлүкэ хомусчуттарын куонкурустарыгар кыттан, Бүтүн Аан дьидутааҕы варганнай муусука II-с кэнгириэһигэр кыттар быраабы ылбыттара. Ити кэнгириэс 1991 с. бэс ыйыгар Дьокуускайга ытыллыбыта. 1990 уонна 1992 сылларга “Өбүгэлэр оонньоуулары” бэстибээлгэ кыайылаахтарынан буолбуттара. 1993 с. “Национальная школа: концепция и технология развития” диэн ЮНЕСКО норуоттар икки ардыларынааҕы кэмпириэнсийэтигэр кыттыны ылбыттара. Кэмпириэнсийэ кыттылаахтара Евдокия Михайловна ытар куруһуогун үлэтин анаан-минээн көрбүттэрэ уонна улахан сыанабылы биэрэн, СӨ Үөрэх министриэтибэтин Бочуотунай грамотатынан ансаамбылы уонна салайааччытын наҕараадалабыттара. Ити сыл сайын ансаамбыл Румынияҕа баран кэнсирдээн кэлбитэ.

Евдокия Михайловна спортскуола чулуу спортсмен оҕолорун хомуска уһуйбута. Нуучча И. Кудрявцев өрөспүүбүлүкэтээҕи көрүүгэ лауреат буолбута. Эбэнки М. Павлова, украинка О. Гулько, татарка Зуля Гарифуллина уо.д.а. хомуһунан үлүһүйэн дьарыктаммыттара.

Евдокия Михайловна саллааттар уонна мотуруостар ийэлэрин түмсүүтүн салайсан, өрөспүүбүлүкэҕэ биір бастакынан Чечняҕа сэриини утарсан, саллааттар ийэлэригэр көмөнү онорууга үлэлэспитэ. 1995 с.

Калачевтар дьиз кэргэн

Саха сириг дьахталларын X-с сийиэһин дэлгэсэтинэн сылдьыбыта. Улуустааҕы дьахталлар кэмितिэтэригэр саллааттар уонна мотуруостар ийэлэрин салайан, 10-ча сыл айымньылаахтык үлэлээн, Читатааҕы байыаннай окурукка сулууспалыыр оҕолор олоһор усуллубуйаларын билсиптэ, дэлгэсэссийэ састаабыгар киирэн бара сылдьыбыта.

Кэлин Калачевтар Пекиннээҕи норуоттар икки ардыларынааҕы циркэ кэллиэһигэр саха оҕолоругар учууталынан, иитээччинэн 10-ча сыл

айымньылаахтык үлэлээн кэлбиттэрэ. Евдокия Михайловна – СӨ култууратын туйгуна, Петр Николаевич СӨ оскуола-ларын үтүөлээх учуутала, тустууга спорт маастара, саахымакка, дуобакка үтүөкэннээх уһууааччы, көбүлээччи, кэлинги кэмнэргэ суруйуунан эмиз дьарыгыгар. Кинилэр – киэн-холку көбүстээх дьын сахалыы куттаах ыалар.

Мария Герасимова – Сэнээрэ, РСФСР култууратын үтүөлээх үлэһитэ.

Болбойун!

Гараастарга уот барар куттала улахан

Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ

Халлааммыт тымныйан, кыһыммыт эргийэн, гараастарга баһаар тахсар түгэнэ үксээтэ. Аһаардас алтынны ый саҕаланыаһыттан, өрөспүүбүлүкэ үрдүнэн баһаар 16 түбэлтэтэ табыста. Ити түмүгэр 21 гараас күлгө-көмөргө кубулуйбутун, ону таһынан 10 тиэһиникэ уокка былдьаммытын туһунан Арасыйыа ыксаллаах быһыыга-майгыга министриэтибэтин пресс-сулууспата иһитиннэрэр.

“Ааспыт 2024 сылга баһаар сулууспатын үлэһиттэрэ 177 гарааһы умуруорбуттара, биір киһи өлүүтэ уонна биір эчэйии бэлиэтэммитэ. Уот турар сүрүн биричиинэтэ -- гарааска тардыллыбыт уот ситимин, массынаҕа уот боруобатын кэһиллилэрэ, ититэр тэриллэри сыһа туһаны уонна сэрэбэ суох уотунан оонньооһун буолаллар”, - диэн Дойдуга ыксаллаах быһыы-майгы министриэтибэтин Кылаабынай управ-

лениетын Саха сиригээҕи дознание уонна административнай быраактыка отделын начаалынньыга Надежда Петрова бэлиэтээтэ.

Гараас хаһаайына кыһыннары массынаатын сүүрдээри, тимир гарааһын иһиттэн хаттыгастаан, кыбартыратыттан быһа уот ситимин тардан ититинэн кыстыыр. Үгүстэр көнгүлэ да суох манньык уот тардынан олоруохтарын сөп. Бу, бастатан туран, дьон олоһор куттал суоһуур. Ардыгар гарааска тохтубут массына уматыгыттан сылтаан, эмиз тахсан сөп.

Үгүстэр баһаар туруута соһуччу түгэн курдук саныллар. Ол эрэри эспирдэр этэллэринэн, баһаар үгүстүк дьалаҕай быһыыттан, уокка сэрэбэ суох сыһаннаһыттан уонна болломтото суох буолууттан тахсар. Дьон олоһор дьизигэр-уотугар баһаар табах уотуттан, уот ситимиттэн, электрическэй тэриллэртэн сылтаан үгүстүк тахсыларыт. Кыһынҕы өттүгэр үгүс баһаар гирлянда уотуттан тахсар буоллабына, дьыл атын

кэмигэр розеткаттан араарыллыбатах өтүүктэн, төлөпүөн иитэр сэрээттэн, оһохтон о. д.а. буолуон сөп.

- Гараас иһэ бөһүнэн-сабынан туолбакка, ыраас буолара ирдэнэр;

- Уматыктардаах иһити-хомуһу уот тийиһэт сиригэр туспа-туора уурун;

- Гараас иһигэр табахтаамаҥ, сыбаарка үлэтин ытар түгэнгитигэр ордук сэрэхтээх буоларгытын умнуман;

- Сыл аайы гараас иһинээҕи уот ситимин итиэннэ тиэһиникэбит уотун-күөһүн боруобаттарын көрүнэ, кэһилли баар буоллабына, ону туората, саңардына сылдьыҥ;

- Гараас туттар буоллаһытына, төһө кыалларынан, уокка былдьаммат матырыйааллары туһаныҥ. эркиннэри кирпииччэнэн эбэтэр блоктарынан ууран таһаарыҥ, базальт баатанан бүрүйүҥ, итинни тулуйумтуо кыраасканы сотуоха, эбэтэр керамическай билииккэнэн сыһыарар ордук. Манньык тутуу уот туруутун хас эмэ төгүл аччаттар.

Баһаар тахсар түгэнигэр, тутта, суһал-

лык 01 эбэтэр 02 нүөмэргэ эрийиҥ. Түргэнник уонна чуолкайдык дьиз эбэтэр гараас аадырыһын, эбийиэккэ хас киһи баарын, туох умайбытын иһитиннэриллиэхтээх. Өскөтүн, сатаан эрийэн көмө ынгырбатахха, түннүгү арыан эбэтэр алдытан көмөнү хаһытаан ынгырар наада. Төһө кыалларынан көмөлөөн тиэһиникэни гараас иһиттэн анһан таһаарар ордук.

“Гарааска огнетушительлэри тутар хайаан даҕаны наада, ону таһынан мас дьааһыкка эбэтэр тимир буочукаҕа кумахта хаһааныҥ, хайаан даҕаны уу баар буоларын хааччыныҥ. Баһаар буолар түбэлтэтигэр итилэри туһанан умуруорар ордук. Уоттан эмсэбэлээччи баар буоллабына, бастакы мэдиссиинэ көмөтүн онорорго кыһаныҥ, балыһа итиэннэ полиция үлэһитэрин хайаан даҕаны ынгыра сатаан. Өскөтүн, Гарааскыт страховкалаах буоллабына, ГПН уорганнарыгар тийиэн, баһаарга эмсэбэлээбит ороскуотун төлөбүрүгэр уот туохтан сылтаан барбытын туоһулуур быһаарыны ылыахха наада”, - диэн Надежда Ивановна чингэтэн, быһааран биэрэр.

Айар ыллык

Төлкөлөөх Төлөйүм түөлбэтэ

Улуу Кыайы 80 сылынан төрөөбүт
Төлөйүм дьонунан сирэйдээн бары
сахам дьонугар

Уорааннаах уһун да кыһынга
Балаһан хорутун үрдүнэн
Дьыбардаах куйаарга талаһа,
Охоттук буруота унаарар.

Үйэлэр хаардара саппыта,
Үйэлэр тыаллара ыспыта,
Өй-санаа туймаарар кэмигэр
Барыта умнуллуон да иһин...

Төлкөлөөх түөрэхпит түспүтүн
Ытык сир Төлөйбүт түөлбэтин
Ахтабын мэлдытин истинник
Сүрүбүм түгэбэр саһыаран.

Ини-бии Мэкчиргэ, Кыдааала
Кэскиллээх санааны ылынан,
Аба уус дьоннорун түмэннэр,
“Нэһилиэк буолуобун” диэбиттэр.

Атын уус батталын утаран,
Көңүлгэ күүстээхтик дьулуһан,
Кыдааала куораты булбута,
Былааска үлэһит буолбута.

Санаабыт санаатын ситиһэн,
Дойдуга эргиллэн кэлбитэ,
Төлөй дьэ, нэһилиэк буолбутун
Туоһулаан куортугу кэппитэ.

Ол кэннэ аастылар үйэлэр,
Ардыгар амырыын да кэмнэр,
Бааллара тургутар түгэннэр,
Төлөйү сөргүтэр үлэлэр.

Сангалыыр олобу тутууга,
Саргылаах суоллары тэлигэ
Ыстапаан бар дьонун түмүтэ,
Улахан дьокутаат буолбута.

Кыттыһан үлэ дьэ, кыайылаах
Холбоһон артыалла тэрийин,
Дойдугут туһугар тахсылаах
Сайды кизг аартыгын тэлэин.

Кэскиллээх биир санаа булунан,
Аймактар, алаастар түмсэннэр,
«Төһүргэстээх», «Төрүт», «Мээндийэ»
Үлэбэ артыаллар кириртэрэ.

Өссө дьэ, күүстэрин түмээри,
Кыттыһан сайдыыны түстээри,
«Калинин» диэн холкуос буолтара,
Сага киин бөһүөлэк сандарта.

Аллараа эбэбэ талбаара,
Сиккиэр тыал мэниктии сүүрэйиэр,
Күн көмүс кыырпаһын көтүтэ,
Эрэнэ долгунга сөтүөлүүр.

Күөх сирэм сыһыыга үөрдүһэн,
Көй сүөһү мэччийэ таһыста,
Алааһым кырдалын батыһа,
Дьөһөгөй оҕото сырыста.

Дьэңкир кизг халлаантан куотуһа,
Күөрэгэй тойуга кутуллар,
Алааска ньургунун тутуурдаах
Уоллаах кыыс сырдаллар сиэттиһэн.

Ол эрэн бу Орто дойдуга
Харанга сырдыктын харсаллар,
Улуу дьол, улуу сор куотуһа,
Кэм кэрдии дуолугар сырдаллар.

Төгүрүк хап-хара тэриэлкэ
Иэдээннээх дуорааны тарҕатар:
“Уораннар түүн саба түстүлэр
Арҕаангы адырҕа фашистар”...

Бардылар, тус арҕаа бардылар
Эдэркээн холкуостаах уолаттар,
Эрэнэ, сайыһа хааллылар
Ийэлэр, аҕалар, аймактар...

Эрэй, сор хайаан да аргыстаах,
Эбиллэр иэдээннээх энгээрдээх
Ардыгар, дьэ туохтан кыһыран,
Айылҕа кытары кыһайар.

Алаастан алааска көтүлэр,
Саранча, аһыҥка үөрдэрэ
Бэл, тыаны бүтүннүү бүрүйэн,
Сыыллылар хара үөн сидьингнэр.

Чурапчы үрдүнэн – уот кураан,
Дойдуга күөх чээлэй быкпата,
Кыһалҕа, буккуллу сатыылаан,
Балаһан аайытын – аймакһан...

Дьэ, хайдах кыстыгы туоруубут,
Оҕону-урууну иитэбит?..
Тугунан сүөһүнү аһатан,
Аныгы сааскыга тийэбит?..

Ол кэмгэ үөһээни былааска
Өй-санаа үөскээтэ эмискэ –
Тус хоту ыытыахха балыкка,
Туһалаах буолуоҕа боруонга.

Балыктаан айабы ииттинэн,
Кыраны да буоллар, утары
Дойдуга туһалы түстүннэр,
Тыыннаахтар баалларын тухары...

Хас алаас, балаһан аайытын
Сүүртүлэр хорохоот аттаахтар,
Аахтылар ыарахан ыйаабы
Түүннэри түмэннэр дьоннору.

«Дьэ, сарсын сарсыарда хомунан,
Сүүрбэли киилэни сүгэнгит,
Тус хоту айаһы турабыт,
Кыраны, кыамматы тийээнгит.

Ол онно тийэбит бэлэмгэ,
Күүтэллэр оморор мас дьыллар,
Эп-эмис соболоох эбэлэр,
Үтүөкөн дьоннордоох дойдунулар...»

Тыйыс дии, уол оҕо анала,
Үөһээтэн анаммыт дьылҕата,
Дойдун дурдата, хаххата
Хайаан да сэриигэ аттанар.

Ол онно кыргыһы хонуута –
Өһүөн саас, өлүү-сор туоната
Төһөлөөх киһини мэңиэстэр,
Бу орто дойдуттан сүтэрэр?...

Кэрэ кыыс оҕону сиэппэтэх,
Күн сириин тапталын билбэтэх
Сүүрбэлээх уолаттар ааттарын
Кэлин ким дойдуга ааттатар?...

Кинилэр оннугар алааска
Ылар хара суруктар тийэллэр,
Ийэбэ үйэлээх кутурҕан
Оҕолор сурахтыын сүтэллэр...

Туманаах, дьыбардаах сарсыарда
Ардыгар алааска күн тыгар,
Балаһан хорутун буруота
Туруору халлаанга тардыһар.

Бэбэһээ таһынаа ыалларга
Дьэ кэлбит күүтүүлээх “үс мундук” –

Уоллара Өлөксөй барахсан
Бааһыран сытарын суруйбут.

Ийэтэ Өлөксөөс үөрүүттэн
Сарсыарда алаады астаабыт,
Холумтан түөһүгэр төнкөйөн,
Алгыстаан, Аал уотун аһаппыт.

Олоххо тардыһы сүр күүһүн
Мэлдытин диригинник сөбөбүн,
Ханнык да ыарахан кэмнэргэ
Хас биирдии ийэбэ көрөбүн.

Түүн аайы тыаһа суох дугунан,
Сыһаһа оронун кэрийэр,
Балаһан сойбутун аһаран,
Оҕотун сонунан үллүйэр.

Сарсыарда ким-хайа иннинэ,
Туруорбах оҕотун оттунар,
Кытарбыт чохторго сырайан,
Дьэһимизин лэппээски буһарар.
Ийэни кытаанах кыһалҕа
Күн аайы куоппаттык кыһайар:
«Сарсын дьэ, тугу буламмын,
Оҕотун аһатар буоллабым»...

Хоргуйуу, эргиччи хоргуйуу...
Бэбэһээ таһынаа балаһан
Кып-кыра оҕолуун-урулуун
Бүтүүнүн олоччу бардылар...

Дьоннорун өлүүттэн быһаары,
Ыстапай, Маанымсык сүбэнэн,
Ырыган сүөһүнү астааннар,
Баартара түүнүктээх түрмэбэ...

Үтүөнү онгорор санааттан
Махсымап Дьөгүөрбүт ол онно
Дьонугар бурдугу түнгэтэн,
Барбыта эмиз ол энээргэ...

Ол кэмгэ былааска оморбут
Хохолбут дьэ, хантан билиэбэй,
Сахаҕа үтүөнү санаабыт,
Өлүү-сор суолларын бүөлүбэй?!

Дьэ, оннук ол ааспыт кэмнэргэ
Бааллара кырыктаах былаастар,
Бааллара дьоннорун туһугар,
Тугу да кэрэйбэт хоодуоттар.

Ону ким кэнники билиэбэй,
Кэнэбэс ыччакка тиэрдэбэй:
Судургу аттыгар баар киһи
Онорбут ол хорсун быһыытын.

Төһө өр салҕаныа эбитэй,
Өлүү-сор иэдээннээх олоҕо
Бу дойдум дьонуттан биир эмэ
Ордуо дуу, эбитэ сорҕото?...

Оо, ытык киһибит Ылдьаабыт
Ыллыктаах санаанан сирдэтэн,
Чурапчы дьоннорун төннөрөр
Дьонуннаах уурааҕы ыллаҕа.

Бардыбыт, бардыбыт дойдуга
Туруобун, алгыстаах айаһыт!
Үлүскэн дьол үүнэн долгуйа,
Дьон-сэргэ үөрүүттэн айманна!

Ким ыксаан, урутаан тэринэн,
Дойдуга төннөргө турунна,
Күннэри-түүннэри араһпат
Ахтылҕан сүр күүһэ тиэтэттэ.

Хоргуйан мөлтөөбүт эбэбит
Хараһын уулара таммалыы,
Бу манна хааларын билинэн,
Тийэһин кэриэһин эппитэ:

«Дойдубар илдьиппин тиэрдээрин,
Мин хааллым букатын бу манна,
Атын сир тон тыыннаах буоругар
Дойдубар тапталбын ингэрэ...

Дойдуга өң-быйаң эргийиэ,
Алааспыт күөбүнэн чэлгийиэ,
Төлөйбүт сангалы сайдыаҕа,
Хайаан да атаһар туруоҕа...»

Оо, үөрүү! Улуу дьол тосхойдо!
Кэллибит! Дойдуга кэллибит!
Көрүстэ Мээндийэ толооно
Долгуннуур күөбүнэн чэлгийэ!

Бэл күрүң оҕуспут сытырҕаан,
Алааһын уруйдуу айаатыыр,
Ийэбит дьолуттан туймаара,
Былаатын өрүтэ тамнааттыыр.

Эһэбит тобуктаан, төнкөйөн,
Дойдун күөх кырсын убахтыыр,
Кэпсэтэр алаастыын өндөйөн,
Хараһын уулара таммалыы:

«Кэллим дии, оо дойдум, мин
кэллим!

Өлүү-сор суолларын солонон,
Дьэ, аны тахсыабым халдыаҕар
Олохпор тийэһин дьоллонон!..»

Ахтаннар иһийэ чуумпурбут
Алаастар, үрэхтэр үөрдүлэр,
Долгуйар эбэбит ньуурунан
Сиккиэрдэр көмүстүү көтүлэр.

Олус да кэрэбиэн, дойдубут,
Аймана ахтыбыт сүрэххэ
Көһүппүт эн үөрүүң, эн дьолун
Көстөр дии, бу баарды, харахха.

Кэллибит, дьэ аны барбаппыт,
Ханнык да улуу күүс күһэйэн,
Күн сарсын сомоҕо түмсэммит,
Туруохпут дойдуну сөргүтэ.

Туруохпут, туойуохпут эйигин
Хас сүгэ, хас эрбии тыаһынан
Сыһыыга хотуурбут сырдырҕаан,
Сонуокка сизэргэбит кылбаннаан.

Ол онно – Бырыы Хаа титиигэр
Эдэр кыыс үөрүүнэн мичийэ,
Бу сага төрөөбүт ньирэйгэ
Бас быатын кэтэрдэн сиэтибэй.

Дойдуга үлэиир – улуу дьол!
Дойдуну чэлгитэр – ытык изэ!
Турунун, күүрээһиннээх үлэбэ,
Тирэхпит, эрэлбит – ыччаттар!

Кырыктаах сэриигэ баас ылан,
Уордьаннаах Мэникпит кэлбитэ,
Колхуоһу салайар үлэни
Эрчимнээх илиигэ ылбыта.

Дойдуга төннүбүт үөрүүнэн
Алааспыт, үрэхпит туолбута,
Дойдуну сөргүтэр изиийинэн
Бар дьонум олобу туойбута.

Эдэрдэр олоххо дьулуһа,
Дьол-соргу, кизг кэскил тэнитэ,
Тэлгэһэ аайытын куотуһа,
Туруору астылар сэргэни.

Төлөйбүт төлкөтүн түстээри,
Олобу санаттан салҕаары,
Балаһан аайытын эйээрэ,
Сангаһа киһибит бэбээрэ.

Николай Смирников — Телейскэй

Салгыыта бэчээттэниэ.

Сыннаалангга

Атат ... Алампа бастагы псевдо- нима		Софро- новтар алаас- тара	Көскө олорбут куора- тыгар анаабыт хоһооно	... дьэбэ- рэтэ" (драма)	
Дьүһүн ... кэпсээн)	...кай (бурдук ас)	Күүс...		Атах тангаһын сотото	... дабаны, сор дабаны уһуга суох буол- бат"
				... тэппит сирэ	Алампа таптаһа
Туус ...		"Сотору да көстөр ...бут (кэп- сээн)		... оҕо биир күн ат өрөгүтүгэр, биир күн уорбатыгар	
Буруй, сэмэ		Көмү- лүөк олох турбата			
Буроолаах балабанга боростуой дьон бука ... бокуһан сыталлар			...май барда	Дулба- лаах маар сир	Доборо- Адам Скрябин
Алампа абата дьонго биллэр аата - ... Озон- ньор					Тыараһа нэһи- лиэгин атын аата
Саһа ал- лайы		"... уонна абааһы"	Күн сиригэр Күтүр күүстээх Хармаанга хааланар ... буолар		
"Эмиэ ... ылан ороскуотуларым кэллэбэ" (Сис Сэмэнэ)					
			Ай... адабата		

«Сканворд: тэрийээччи ИП Данилова М.А. «ТААЙ сахалыы сканворд 13» ылылынна. Хаһыат 42 нүөмэригэр тахсыбыт сканворд эппиэттэрэ. **Туруору:** Өй, Куорат, Оонньуулаах, оо, амтаннаабы, Акула, аа-дьуо, Амыдай, Байанай, агат, кытта, аал, Романов. **Сытыары:** Москва, Лаамы, ыл, аан, куур, акылаата, Сайын, тор, Реас, тооромоһо, хатаа, майгы, дыокуут.

БИЛЛЭРИИ / ОБЪЯВЛЕНИЕ

► Константин Дмитриевич Фомин аатыгар бэриллбит байыаннай билиэт сүппүтүнэн, дынгэ суобунан аабыллар.

► Виталий Павлович Филиппов аатыгар 2015 сыллаахха Одьулуун орто оскуолатын 9-с кылааһын бүтэрбитин туоһулуур аттестат сүппүтүнэн, дынгэ суобунан аабыллар.

► Чурапчы нэһилиэгэр Учууталлар уул.59-гар 10 суотайдаах уһаайба атыыланар. 64 кв.м. дьыалээх (душтаах, туалеттаах), сайын-ны гаас кириэн турар. Сыаната — 1 мөл. 800 солк. **Билсэр тел.: 89618670060**

РЕГИОН Строй

СТРОИТЕЛЬНАЯ КОМПАНИЯ

Строим частные дома из профилированного бруса:

- Эстетически красиво и тепло;
- Не требует конопатки;
- Быстрое возведение.

Работаем на качество с готовыми типовыми, а также индивидуальными эскизными проектами.

Подробно по номеру тел: 8914-297-99-17.

Тэрийээччилэр: СӨ Бырабыыталыстыбата, Саха Өрөспүүбүлүкэтин "Сахабэчээт" Судаарыстыбаннай автономнай тэрилтэтэ.
Таһаарааччы: СӨ "Сахабэчээт" ГАУ
Таһаарааччы аадырыһа: 677000, Дьокуускай к., Орджоникидзе уул. 31, 124 каб. тел./факс: (411-2) 34-39-17 e-mail: sakhabechet@mail.ru. Российскай Федерация Роскомнадзор СӨ салалтатыгар 2020 с. бэс ыйын 3 күнүгэр регистрацияламмыт нүөмэрэ — ПИ №ТУ/14-00559.

Эрдээксийэ аадырыһа: 678670, Чурапчы сэл., П.Пинигина, 26 а. Төлөпүүннэрбит: эрдээктэр — 41-332, отделлар — 41-265. E-mail: sanaoloh@mail.ru, сайт: sanaoloh.ru, telegram: @sanaoloh

Ааптар суругар эпилэр санаа редакция позициятыгар мэлдьи сөп түбэхэр буолбатах. Сурууска ыйылар чакчылар кырдыктаахтарыгар эппиэтинэни ааптар тус бэйэтэ сүтэр.

Индекс: ПИ964. Бэчээккэ сакаас № 43 (12022). Кээмэйэ 2 б.л. Ахсаана 830. Хаһыат сыаната 26 солк. Хаһыат нэдиэлэҕэ биридэ: бээтинсэҕэ тахсар.

Хаһыат 30.10.2025 с. бэчээккэ бэрилиннэ, 31.10.2025 с. табыста. Дьокуускай к., Вилюйскай переулок, 20 №-дээх дьэтигэр, "Ю.А. Гагарин аатынан Дьокуускайдаагы өрөспүүбүлүкэтээҕи типография" АУо бэчээттэннэ.

Кэриэстэбил

Ахта-саныы сылдыяхпыт

Күндү эдьийбит **Картузова Дарья Алексеевна** бу дьыл, алтынньы 30 күнүгэр ыарахан ыарыыттан олохтон туораабыта 1 сыла туолла.

Кини 1947 сыл, алтынньы 6 күнүгэр Таатта оройуонун Ытык Күөлүгэр Татьяна Михайловна, Алексей Дмитриевич Картузовтарга маннайгы оҕонор төрөөбүтэ. Хатылы оскуолатыгар 8 кылааһы бүтэрэн баран, ЯТХТ-га үөрэнэ кирибитэ. Салгыы Болтоно оскуолатыгар иитээччинэн, Хатылыга интернээт сэбиэдиссэинэн үлэлиэ сылды-ыбыта. "Субуруускай" сопуоска каадыр отделыгар үлэлээбитэ.

1971 сыл Улан-Удэҕэ Илин Сибиридээҕи култуура институтун бибилиэтиэкэ факультетыгар үөрэнэ кирибитэ. Үөрэбин бүтэрэн, Чурапчы оройуонун бибилиэтиэкэтигэр хаачыйыы отделыгар сэбиэдиссэ-йинэн аналлыта. Онтон ыла, үксүн библиограбынан, методичынан үлэлээбитэ. 1990-1996 сс. Чурапчы-га киин бибилиэтиэкэҕэ дириэктэ-ринэн аналлыта. Чурапчы библио-течнай систиэмэтин сайдытыгар энкилэ суох үлэлээн, тус кылаатын киллэрситтэ. Саха Өрөспүүбүлүкэ-

тин култууратын туйгуна.

Эдьийбит Дария ыал улахан оҕото буолан, сүрдээх дьаһаллаах этэ. Биһиги оҕолорбут оскуола кэнниттэн Дьокуускайга кириэн, эдьийдэригэр олонор, орто анал, үрдүк үөрэхтэргэ үөрэммиттэрэ. Ийэли көрөн-истэн, бүөбүйдээн, кыһаллан, үгүс сыратын биэрбитэ. Онон эдьийбитигэр махталбыт мунура суох.

Күндү эдьийбит биһиги олох-пугар онгорбут үтүөтүн хаһан да умнуохпут суоҕа. Куруук ахта-саныы, өйдүү сылдыяхпыт.

Биригэ төрөөбүт балта, бырааттара, сиэн балтылара, аймахтара.

КУТУРҔАН

Болугур нэһилиэгин олохтооҕо, үлэ бэтэрээнэ - күндү тапталлаах ийэбит, эбэбит, хос эбэбит

ФОМИНА Екатерина Гаврильевна

бу дьыл, алтынньы 22 күнүгэр уһун ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытын бары билэр дьонугар, аймахтарыгар диригинник курутууан туран иһитиннэрэбит.

Оҕолоро, сиэннэрэ, хос сиэннэрэ.

Мындабааһы бөһүөлэгин олохтооҕо, бэтэринээрийэ сулууспатын бэтэрээнэ

ФОМИНА Екатерина Гаврильевна

уһун ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, оҕолоругар, чугас дьонугар диригинник курутууан туран иһитиннэрэбит.

Чурапчытаагы бэтэринээрийэ салалтатын кэлэктиибэ, профсоюзунун кэммитиэтэ.

Тапталлаах оҕом, бырааппыт, убайбыт

ТАРАСОВ Петр Петрович

Анал байыаннай дьайыыга сылдьан, бу дьыл, от ыйын 19 күнүгэр хорсуннук олохтон туораабытын бары аймахтарыгар, добоһторугар, билэр дьонугар диригинник курутууан туран иһитиннэрэбит.

Ийэтэ, биригэ төрөөбүттэрэ, чугас аймахтара.

Тапталлаах уола

ТАРАСОВ Петр Петрович

Анал байыаннай дьайыыга сылдьан, хорсуннук олохтон туораабытынан, биригэ үлэлиир кэллиэгэбитигэр Людмила Михайловна Тарасоваҕа диригинник курутууан туран иһитиннэрэбит.

Чурапчытаагы РЭС кэлэктиибэ.

Чурапчы нэһилиэгин олохтооҕо, үлэ бэтэрээнэ, фармация туйгуна - күндү тапталлаах кэргэним, ийэбит, эбэбит

ПЛАТОНОВА Надежда Михайловна

бу дьыл, алтынньы 28 күнүгэр соһуччу ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, дьүүгэлэригэр, аймахтарыгар, билэр дьонугар диригинник курутууан туран иһитиннэрэбит.

Кэргэнэ, оҕолоро, сиэннэрэ.

Чурапчы нэһилиэгин олохтооҕо, үлэ бэтэрээнэ, фармация туйгуна - күндү тапталлаах кэргэнэ, ийэлэрэ, эбэлэрэ

ПЛАТОНОВА Надежда Михайловна

ыарахан ыалдьан олохтон туораабытынан, кэргэнигэр, оҕолоругар, чугас аймахтарыгар диригинник курутууан туран иһитиннэрэбит.

Чурапчытаагы 23 №-дээх аптека кэлэктиибэ.

"САНА ОЛОХ" хаһыат

Кылаабынай эрдээктэр
ГОРОХОВА Людмила Владимировна

@SANAOLOH